

Тема 9. Особливості формування та захисту авторських та суміжних прав

1. Сутність та специфіка авторського права

Врегулювання правових відносин, пов'язаних із авторським правом здійснюється відповідно до Цивільного Кодексу України, а також Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022. Відповідно до ЗУ, авторське право становлять особисті немайнові права автора і майнові права суб'єктів авторського права.

Об'єктами авторського права є твори у сфері літератури, мистецтва, науки, зокрема:

1) літературні твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі;

2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

3) музичні твори з текстом і без тексту;

4) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, музично-світлові шоу, циркові вистави, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

5) театральні постановки, сценічні переробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки нематеріальної культурної спадщини, придатні для сценічного показу;

6) аудіовізуальні твори;

7) тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами;

8) твори образотворчого мистецтва;

9) фотографічні твори;

10) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, художня ковка, ювелірні вироби тощо;

11) твори архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних утворень;

12) твори художнього дизайну;

13) похідні твори;

Похідний твір - це твір, що є результатом творчої переробки іншого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, кавер-версія, обробка нематеріальної культурної спадщини тощо) чи його творчим перекладом на іншу мову. До похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування іншими мовами інших аудіовізуальних творів.

14) збірки творів, збірки обробок нематеріальної культурної спадщини, енциклопедії та антології, збірки звичайних даних, інші складені твори, за умови що вони є результатом творчої діяльності за добором або упорядкуванням змісту;

15) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, будівництва та інших сфер діяльності;

16) комп'ютерні програми;

17) бази даних (компіляції даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

18) інші твори.

Не охороняються авторським правом:

1) повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;

2) вираження народної творчості (фольклор);

3) акти органів державної влади, органів місцевого самоврядування, офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного і судового характеру (закони, укази, постанови, рішення, державні стандарти тощо), а також їх проекти та офіційні переклади;

4) державні символи, державні нагороди; державні знаки, емблеми, символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань України, затверджені органами державної влади; символіка територіальних громад України, затверджена відповідними органами місцевого самоврядування;

5) грошові знаки;

6) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право особливого роду (*sui generis*);

7) аббревіатури;

8) фотографії, що не мають ознак оригінальності (не є фотографічними творами).

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення.

Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо).

За відсутності доказів іншого, автором твору вважається фізична особа, ім'я якої, як автора, зазначено у оригіналі або копії твору (презумпція авторства).

Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

Суб'єкт авторського права для повідомлення про свої майнові права може використовувати знак охорони авторського права, що складається з латинської літери «С», обведеної колом - ©, поряд з яким зазначаються ім'я (найменування) суб'єкта майнових прав на твір, рік першого опублікування твору.

Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (крім випадку, якщо псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва (найменування) мають бути зазначені у примірниках твору) вважається представником автора і має право здійснювати майнові права автора до моменту, поки автор такого твору не заявить про своє авторство.

Суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права. Первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення стосується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

Умови виникнення авторського права на твір можна розглянути на рис.1.

Рис. 1 – Умови виникнення авторського прав

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам, незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Співавторство може бути подільним та неподільним.

Авторське право на службовий твір

Особисті немайнові авторські права на службовий твір належать працівникові, творчою працею якого створено такий твір.

Майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем.

Якщо майнові права на твір переходять до роботодавця, працівник, який є автором службового твору, має право на винагороду. Якщо посадові обов'язки працівника прямо передбачають створення службових творів відповідних видів, авторська винагорода за створення і використання таких творів, а також за перехід прав на них може бути включена до заробітної плати працівника відповідно до договору між працівником і роботодавцем.

Авторське право на твір, створений за замовленням

Особисті немайнові авторські права на твір, створений за замовленням, належать автору.

Майнові права на твір, створений за замовленням, переходять до замовника з моменту створення твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором замовлення. Майнові права інтелектуальної власності на твір

образотворчого мистецтва, створений за замовленням (крім твору, спеціально створеного як елемент комп'ютерної програми), належать його автору, якщо інше не встановлено договором або законом.

Особистими немайновими правами автора є:

1) право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору, якщо це практично можливо;

2) право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитися анонімом;

3) право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору;

4) право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора;

5) право надати назву твору або залишити його без назви;

6) право присвятити твір особі (особам), події або даті.

Особисті немайнові права належать лише автору та не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і не переходять у спадщину.

Майнові права інтелектуальної власності на твір

1. Суб'єкт авторського права має право використовувати твір будь-яким способом (способами), а також виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами.

Способами використання твору є:

1) відтворення;

2) включення до складеного твору;

3) включення до іншого твору, крім складеного твору;

4) розповсюдження примірників твору;

5) імпорт примірників твору;

6) здавання в найм або в позичку примірників твору;

7) публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки;

8) переклад;

9) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору.

Цей перелік не є вичерпним.

Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, **не залежить один від одного**. Тобто, якщо ви купили книгу – ви купили матеріальну річ, яку можете дарувати, продавати, давати почитати, але робити копії чи оцифровувати книгу не можете – тут діє авторське право.

Без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається:

1) використання цитат, включаючи їх переклад з інших мов, з правомірно опублікованих творів, у тому числі статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо це зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору (повідомлення), до якого цитати включаються, із семантичним та/або графічним виділенням меж цитати;

2) відтворення, у тому числі в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій у виданнях, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах для забезпечення та реалізації освітнього процесу або з метою наукових досліджень, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення, в обсязі, що відповідає визначеній меті, за умови, що:

обсяг такого використання відповідає визначеній меті;

використання творів здійснюється суб'єктами освітньої або наукової діяльності у місцях, де цими суб'єктами здійснюється освітня або наукова діяльність, або через захищене електронне (цифрове) середовище, до якого забезпечується доступ виключно здобувачам освіти та педагогічним, науково-педагогічним працівникам навчального закладу або працівникам наукової установи;

3) репрографічне відтворення творів, що здійснюється суб'єктами освітньої діяльності для навчальних занять правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів з ілюстраціями або без них за умови, що:

обсяг такого відтворення відповідає меті, визначеній навчальними заняттями;

відтворення твору не має систематичного характеру;

4) відтворення в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів як ілюстрацій для дистанційного навчання, за умови застосування заходів щодо захисту матеріалів дистанційного навчання від незаконного доступу до них;

5) відтворення та розповсюдження у пресі, доведення до загального відома попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань у випадках, коли право на таке відтворення, розповсюдження, доведення до загального відома публіки спеціально не заборонено автором;

6) доведення до загального відома публіки творів, побачених або почутих під час перебігу поточних подій з метою висвітлення таких подій, в обсязі, що відповідає інформаційній меті;

7) відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, крім використання таких каталогів з комерційною метою;

8) відтворення та доведення до загального відома публіки публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів в обсязі, що відповідає визначеній меті;

9) використання правомірно оприлюднених літературних, художніх, музичних та інших творів для створення на їх основі:

попури - складеного твору, який є результатом творчого підбору та розташування коротких уривків інших правомірно оприлюднених музичних чи аудіовізуальних творів без завдання шкоди їх охороні, внаслідок чого виникає цілісний об'єкт, частини якого об'єднані творчим задумом автора цього твору;

твір у жанрі пародії - твір, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер по відношенню до подій, осіб або до правомірно оприлюдненого твору, його частини, створений у тому числі у результаті творчої переробки такого твору або його частини, та викликає асоціації з подіями, особами, твором або його частиною;

твір у жанрі карикатури - твір образотворчого мистецтва, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних осіб або подій, або може бути творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору, у тому числі персонажу твору або імені персонажу твору;

10) створення зображень творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення;

11) адаптація аудіовізуальних творів шляхом аудіодискрипції (тифлокоментування);

12) відтворення в Державному реєстрі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір та Державному реєстрі договорів, що стосуються права автора на твір;

13) записування твору в цілях короткострокового користування, здійснюваного організацією мовлення власними засобами та для власних програм організацій мовлення, стосовно якого вона одержала право на публічне сповіщення. При цьому організація мовлення зобов'язана знищити такий запис твору протягом 30 календарних днів після його здійснення, якщо більш тривалий строк письмово не погоджено з суб'єктом авторського права чи не встановлено законом. Такий запис може бути збережено в державних архівних установах у зв'язку з його виключно документальним характером;

14) виготовлення копій творів, що зроблені із законного джерела з метою пошуку тексту і даних, включених до наукових публікацій або пов'язаних з ними, для дослідницьких цілей. Це положення застосовується за умови, що використання творів не було прямо заборонено суб'єктами авторського права відповідним чином, зокрема за допомогою засобів, придатних для зчитування комп'ютером з цифрового контенту, що є доступним у мережі Інтернет.

Видача свідоцтва про державну реєстрацію авторського права на твір

Якщо ви є автором твору (літературного, музичного, аудіовізуального, фотографічного, образотворчого тощо), важливо засвідчити своє авторство та

захистити майнові та немайнові права на цей твір. Для цього відомості про твір вносяться до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Де отримати?

Державне підприємство “Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій”

Як замовити послугу?

Подати заяву на отримання послуги заявник може особисто або через законного представника.

Хто може звернутися: фізична особа, юридична особа, фізична особа-підприємець

Документи, що необхідно надати для отримання послуги:

Заява на реєстрацію авторського права на твір

Примірник твору у встановленій матеріальній формі

Документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (якщо твір оприлюднено)

Документ про сплату збору за підготовку до реєстрації та документ про сплату державного мита за видачу свідоцтва про реєстрацію або копія документів, що підтверджують право на звільнення від сплати збору та державного мита

Документ про сплату державного мита за видачу свідоцтва або копія документа, що підтверджує право на звільнення від сплати мита за видачу свідоцтва

Довіреність, оформлена в установленому порядку, якщо заявка від імені автора або його спадкоємця подається довіреною особою, або копія довіреності, засвідчена відповідно до законодавства

Документ, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора (якщо заявка подається спадкоємцем автора)

Настанова щодо використання бази даних і опис структури бази даних (для реєстрації авторського права на базу даних)

Настанова щодо використання програми (для реєстрації авторського права на комп'ютерну програму)

Анотація, яка повинна містити назву твору, його місцезнаходження (адресу), архітектурні характеристики і параметри, час і місце створення (для реєстрації авторського права на твори архітектури, містобудування, садово-паркового та монументального мистецтва)

Умови і випадки надання

Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір здійснюється протягом місяця від дати надходження до ДП “Український інститут інтелектуальної власності” (далі - Укрпатент) заявки. Укрпатент може надсилати

заявнику запити про надання додаткових документів, потрібних для прийняття відповідного рішення у разі виникнення сумніву щодо вірогідності інформації, що містять подані документи. У цьому разі відповідне рішення приймається в двотижневий термін від дати надходження додаткових документів, але не пізніше двох місяців від дати одержання заявником запити.

У разі відсутності примірника твору у матеріальній формі заявка до розгляду не приймається. Подання до Укрпатенту документа про сплату державного мита за видачу свідоцтва або копії документа, що підтверджує право на звільнення від сплати мита за видачу свідоцтва, здійснюється у тримісячний термін від дати одержання рішення про реєстрацію авторського права на твір. Видача свідоцтва здійснюється Укрпатентом у двомісячний строк від дати подання заявки.

Свідоцтво видається автору або особі, яка має авторське право, безпосередньо або надсилається на адресу, зазначену в заяві. У разі наявності декількох авторів свідоцтво може бути видане кожному з них за умови пред'явлення документа про сплату державного мита за видачу кожного свідоцтва.

Авторське право на твір є чинним з моменту створення твору.

2. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через 70 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора,

Будь-яка особа, яка вперше правомірно оприлюднить неоприлюднений твір після закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на нього, користується охороною, що є рівноцінною охороні майнових прав інтелектуальної власності на твір. Строк чинності таких прав становить 30 років від дати першого правомірного оприлюднення - для творів науки та творів критичного характеру, 25 років від дати першого правомірного оприлюднення - для всіх інших творів.

2. Особливості формування та реалізації суміжних прав

Об'єктами суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, способу і форми вираження, є:

- 1) виконання;
- 2) фонограма;
- 3) відеограма;
- 4) програма організації мовлення.

Суміжні права становлять:

1) суміжні права виконавця - особисті немайнові права виконавця і майнові права на виконання;

2) суміжні права виробника фонограми - право на ім'я (найменування) виробника фонограми і майнові права на фонограму;

3) суміжні права виробника відеограми - право на ім'я (найменування) виробника відеограми і майнові права на відеограму;

4) суміжні права організації мовлення - право на найменування організації мовлення і майнові права на програму організації мовлення.

Основна суть суміжних прав полягає у тому, що вони **залежні** від власників авторського права оскільки їх використання відбувається одночасно з використанням об'єктів авторського права.

2. Суб'єктами суміжних прав є:

1) виконавець (первинний суб'єкт суміжних прав на виконання), спадкоємці виконавця та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на виконання на підставі договору або закону;

2) виробник фонограми (первинний суб'єкт суміжних прав на фонограму), спадкоємці (правонаступники) виробника фонограми та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на фонограму на підставі договору або закону;

3) виробник відеограми (первинний суб'єкт суміжних прав на відеограму), спадкоємці (правонаступники) виробника відеограми та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на відеограму на підставі договору або закону;

4) організація мовлення (первинний суб'єкт суміжних прав на програму організації мовлення), правонаступники організації мовлення та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на програму організації мовлення на підставі договору або закону.

Суміжні права виникають внаслідок факту:

- 1) кожного здійснення виконання;
- 2) вироблення фонограми;
- 3) вироблення відеограми;
- 4) першої трансляції програми організації мовлення.

2. Суміжні права і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, в якому втілено (зафіксовано) об'єкт суміжних прав, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального, електронного (цифрового) об'єкта, в якому втілено об'єкт суміжних прав, не означає відчуження майнових прав на об'єкт суміжних прав і навпаки.

Особисті немайнові права виконавця означають право вимагати:

- 1) визнання того, що він є виконавцем відповідного виконання;
- 2) зазначення чи повідомлення свого імені (псевдоніма) у зв'язку з кожним використанням виконання (у разі якщо це практично можливо);
- 3) забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні виконання, запису виконання, що може завдати шкоди його честі і репутації.

2. Виробник фонограми та виробник відеограми мають право вимагати:

- 1) зазначення свого імені (найменування) в оригіналі та кожному примірнику фонограми, відеограми або на її (їх) упаковці поряд із зазначенням назви твору, імені (імен) автора (авторів), виконавця (виконавців);

2) згадування свого імені (найменування) у процесі використання фонограми, відеограми (у разі якщо це практично можливо).

3. Організація мовлення має право зазначати своє найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення.

4. Особисті немайнові права виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми, організації мовлення не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і не переходять у спадщину.

Майнові права на виконання

1. Суб'єкт суміжних прав на виконання має право використовувати виконання будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти використання, виконання іншими особами.

Способами використання виконання є, зокрема:

- 1) публічне сповіщення незафіксованого виконання (прямий ефір);
- 2) фіксування у фонограмі чи відеограмі;
- 3) відтворення запису виконання;
- 4) включення зафіксованого виконання до складу іншого об'єкта авторського права або суміжних прав;
- 5) розповсюдження примірників запису виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі;
- 6) здавання в найм чи в позичку примірників запису виконання, зафіксованого у фонограмі, відеограмі, аудіовізуальному творі;
- 7) інтерактивне надання доступу до зафіксованого виконання;
- 8) імпорт оригіналу чи примірників запису виконання.

Цей перелік не є вичерпним.

Строк чинності суміжних прав – 50 років